

bergi Egyetemi Könyvtár kísérleti jelleggel megkezdte a teljesítmény-alapú forráselosztás gyakorlatát. A teljes költségvetés három elemből áll: egy alapkeret, egy index-számokból álló képlet alapján kiszámított rész, és egy, a kitűzött célokkal kapcsolatos minőség-alapú rész. Mivel ezen az egyetemen még nem állítottak fel költséghatékonysági követelményeket, egy ösztönzés-alapú modellt vezettek be, amely szerint az egyes részlegek a teljesítmé-

nyüknek megfelelő „jutalomban” vagy „büntetésben” részesülnek a költségvetési elosztásnál. E költségvetési modellnek köszönhetően 2004-ben az általi finanszírozás válsága ellenére lehetővé vált a személyi és dologi keretek szinten tartása, sőt, 2005-re a dologi költségvetési keretet csekély mértékben még emelni is lehetett.

(Autoref. alapján)

Lásd még 28

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

05/083

MCNICOL, Sarah: Investigating non-use of libraries in the UK using the mass-observation archive = J. Librariansh. Inf.Sci. 36.vol. 2004. 2.no. 79-87.p. Bibliogr.

A brit könyvtárak nem-használatának vizsgálata a közvéleménykutatási archívum segítségével

Használói szokások; Könyvtártudományi kutatás; Közművelődési könyvtár; Olvasástörténet

A University of Sussex közvéleménykutató központja (Mass-Observation Archive) évente háromszor 400 önkéntes adatszolgáltató véleményét kérdezi meg levélben bizonyos kérdésekről. 1988-ban és 1999-ben is szóba kerültek felméréseiben a könyvtárak, a könyvek és az olvasási szokások. 1988-ban a szabadidő eltöltésének formáiról szöl-

tak a kérdések (ezek közül az olvasási szokásokat és az egyéb könyvbeszerzési forrásokat kiemelten vizsgálták), 1999-ben a közkönyvtárakról (a könyvtárképről, a használók típusáról, az igényekről). A kapott írásos válaszokat most újra elővették, mert úgy vélték, hogy a történeti és információtudományi kutatások eredményei az aktuális problémák vizsgálatához értékes adalékokkal szolgálhatnak. A két felmérés anyaga azért értékes, mert a nem-használók és a könyvtárakat ritkán használók véleményét is tartalmazza, amit a hagyományos kutatási módszerekkel igen nehezen lehet kideríteni.

Az adatszolgáltatók között nagy arányban szerepeltek a nők, az idős emberek és a magasabb társadalmi-gazdasági csoportok képviselői, ezért nem meglepő a könyvtárhasználók magas aránya. Tipikus könyvtárhasználóként az időseket és a gyerekeket említették, nem-használóként pedig az írás-olvasás terén nehézségekkel küzdőket. Nem minden nem-használó tekinthető potenciális könyvtárhasználó-

nak, vannak, akik megvásárolják vagy barátoktól kölcsönzik az olvasmányaikat. A megkérdezett nem-használók zöme nagyra értékeli a könyvtárak tevékenységét, ismeri a szolgáltatásaikat, de tudatosan döntött úgy, hogy nem használja vagy csak bizonyos célokra veszi igénybe a könyvtárak szolgáltatásait.

A vizsgálatok néhány, ma is érvényes ötlettel is szolgálnak, hogyan lehetne a könyvtárakat vonzóbbá tenni a nem-használók és a nem gyakori használók számára. Korszerű, pozitív könyvtárképre, marketingre és propagandára lenne szükség, már a gyermekek körében is. Természetesen követelmény a gazdag állomány, a könnyű eligazodás és a kellemes könyvtári környezet.

Tanulságos látni, hogy az 1999-ban felvetett problémák közül sokat már 1988-ban is megemlíttettek a válaszolók, és a kifogások jó része viszonylag egyszerűen kezelhető, adminisztratív jellegű teendőkké vált kapcsolatos (a merev, bürokratikus eljárás, a kilátásba helyezett büntetések, a korlátozott nyitva tartási idő, a komplikált és időigényes könyvtárközi kölcsönzés elriasztja az olvasókat).

A nem-használat és a lemorzsolódás mint kutatási terület ma is aktuális: egy 2003-ban végzett felmérés ismét a kutatók figyelmébe ajánlotta ezt a témát. Az idézett két szűk körű vizsgálat a könyvtárak történetét működési környezetükkel összefüggésben vette szemügyre, és rávilágított arra, hogy a régóta fennálló problémák kutatásánál esetleges előrelépés attól várható, ha más tudományterületek módszereit is bevetik.

(Hegyközi Ilona)

05/084

STEMPER, James A. – JAGUSZEWSKI, Janice M.: Usage statistics for electronic journals. An analysis of local and vendor counts = Collect.Manage. 28.vol. 2003. 4.no. 3-22.p. Bibliogr.

Az elektronikus folyóiratok használati statisztikái: a helyben és a forgalmazók által mért adatok összevetése

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Statisztika; Szolgáltatások használata

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az elektronikus folyóiratok használatáról szóló szolgáltatói statisztikák gyakran nem állnak rendelkezésre, megbízhatatlanok, vagy összehasonlíthatatlanok más szolgáltatók statisztikáival. A jelen tanulmány összehasonlította a helyben készített használati statisztikákat négy fő szolgáltató statisztikáival, és elemezte az eredményeket. A szolgáltatók statisztikáiban szereplő egyéb információkat is megvizsgálták annak megállapítására, hogy azok hogyan használhatók fel szelektíven az egyes címek fontosságának eldöntésére. Ezután a helyi statisztikákat a négy kiadó által szolgáltatott összes cím vonatkozásában összehasonlították a szolgáltatói statisztikákkal. A két adathalmaz között erős hasonlóságot állapítottak meg, ami azt a véleményt támasztja alá, hogy a helyi statisztikák használható alternatívái a szolgáltatói statisztikáknak. Egy másik eredmény az volt, hogy a 80/20 szabály online környezetben közelebb áll a 80/30-hoz. A cikk néhány, szakterületi könyvtárost és elektronikus forrásokkal foglalkozó könyvtárost érintő kérdést is tárgyal.

(Autoref.)

Használók képzése

05/085

SENST, Erik: Die Bibliothek virtuell erkunden: Einsatzpotentiale multimedialer Online-Hilfesysteme am Beispiel des Notebook-University Teilprojektes der Universitätsbibliothek Bielefeld = Bibliotheksdienst. 38.Jg. 2004. 3.no. 323-330.p.

A könyvtár virtuális megismerése – multimédiás online rendszer a használók tájékoztatására a Bielefeldi Egyetemi Könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Multimédia

A helytől és időtől független információ-szolgáltatás iránti egyre nagyobb igényt szolgálja a bielefeldi egyetemi könyvtár *Notebook* nevű részprojektte. Az egyetemi könyvtár jelentős fejlesztést végzett eddig a könyvtáron belüli infrastruktúra kiépítésével: közel 3000 munkaállomás áll rendelkezésre. A helyi hálózatra „drót nélkül” is csatlakozhatnak a főiskola diákjai és oktatói.

Az intenzív használat és a személyzet korlátozott száma miatt az új részprogram online segédleteket biztosít a könyvtárhasználathoz és a szükséges szakirodalom megtalálásához. A rendszer az alábbi részekből épül fel: 1) a probléma megfogalmazása és a szükséges segítség biztosítása élő dialógus (chat) vagy GYIK-listák formájában, 2) útmutató készítése a könyvtár online kínálatának a használatához, 3) a könyvtár helybeni használatának segítése (főleg az elsőévesek számára), mégpedig egy háromdimenziós, animációs oktatófilm formájában. Mindhárom modul a könyvtár honlapjának sügő-főmenüjéből érhető el 2004 februárjától.

A modulok részletes ismertetése után a kérdőíves közvélemény-kutatás révén szerzett tapasztalatokat elemzi a szerző, majd az alkalmazott virtuális segédletek továbbfejlesztéséről fejt ki véleményét. (Több múzeumban is használnak hasonló alkalma-

zásokat.) Nagyon fontos, hogy ezeket a segédleteket a használók igényeinek figyelembe vételével alakítsák ki.

(Murányi Lajos)

Olvasáskutatás

05/086

SHENTON, Andres K.: Young people's use of non-fiction books at home: results of a research project = J.Librariansh.Inf.Sci. 36.vol. 2004. 2.no. 69-78.p. Bibliogr.

Fiatalok és az ismeretterjesztő irodalom otthoni használata: kutatási eredmények

Házi könyvtár; Használói szokások; Ifjúsági olvasó; Ismeretterjesztő irodalom; Olvasásvizsgálat

Bár számos, fiatalokkal foglalkozó tanulmány elemzi, milyen gyakran támaszkodik ez a korosztály az otthoni információs forrásokra, ritkán esik szó az ismeretterjesztő művek használatáról. A cikk annak a széles körű felmérésnek az eredményeit foglalja össze, amelyet Északkelet-Anglia egyik kisvárosában készített a szerző négy és tizenhét évesek körében 2000-ben. (A projektet a brit akadémia támogatta.)

Az empirikus vizsgálat rákérdezett a használt könyvek típusaira (szakkönyvek, enciklopédiák, szótárak, atlaszok stb.), a használat körülményeire (testvérek, szülők, rokonság könyvei, vásárlás), a gyerekeknek a könyvekhez fűződő viszonyára és a felmerült problémákra is. A vizsgálat céljának, a mintának (N = 188), az adatfelvétel és az elemzés módszertani kérdéseinek ismertetése után részletesen kitér az egyes kérdésekre adott válaszokra.

A megkérdezettek információs és könyvhasználati szokásait röviden az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- a családi könyvtár fontos információforrás a fiatalok számára, elsősorban azért, mert kéznél van, és mert gyorsan és a lehető legkevesebb energiával szeretnék iskolai feladataikat megoldani,
- enciklopédiákat és szakkönyveket használtak a legtöbben,
- a fiatalabbak legtöbbször enciklopédiákhoz nyúl-
tak az iskolai feladat megoldása érdekében, de sokan „izgalmasabbnak” találta a webet vagy a CD-ROM-okat,
- az alsósok és a felsősök az idősebb testvérek, míg a felsősök és a középiskolások a szülők könyveit vették kézbe,
- több kisgyermek említette kedvenc könyvét is, amit kedvtelése miatt gyakran vesz kézbe,
- a felsősök első lépésként egy-egy megbízható-
nak tartott enciklopédiához fordultak, amikor egy-egy iskolai feladat adódott,
- számos esetben a választott könyv túl primitív-
nek, vagy nem az adott témába vágónak bizonyult,
- többnyire csak akkor mentek az iskolai könyv-
tárba vagy a közönyvtárba, ha otthon már nem boldogultak,
- gyakran előfordult, hogy az olvasott mű témája
túlágosan átfogó volt, és a témához szükséges
részletek hiányoztak,
- ha a szülők javaslatára egy bonyolultabb olvas-
mányba kezdtek, nehézséget okozott a szöveg
hosszúsága, szerkezete és a tárgyalás módja is,
- a problémák egy része abból adódott, hogy a
házi könyvtárban a használható művek száma
viszonylag kicsi volt. Arra a kérdésre, hogy na-
gyobb választék esetében is hasonló gondok me-
rültek-e volna fel, egy következő vizsgálat adhat
választ.

Ezek az eredmények a tanárok, könyvtárosok és
könyvkiadók számára egyaránt fontos teendőket
adnak a jövőre nézve.

(Murányi Lajos)

05/087

SOLIMINE, Giovanni: I giovani, la lettura, le
tecnologie multimediali = Boll.AIB. 44.vol. 2004. 2.no.
163-182.p.

Res. angol nyelven

A fiatalok, az olvasás és a multimédiás technoló- gia

*Ifjúsági olvasó; Olvasáskutatás; Szabadidő felhasz-
nálása*

2002–2003-ban 7396 iskolást kérdeztek meg az
olasz közönyvtárakban (12,4%), illetve a működő
könyvtárral rendelkező középiskolákban (87,6%).
Kor szerinti megoszlásuk: 11 év alatti 1,5%, 11-13
éves 25,2%, 14-15 éves 25,6%, 16-17 éves 28,5%,
18-19 éves 17,7%, 20 év feletti 1,5%. 75,31%-uknál
500 kötetnél kevesebb könyv van otthon. Szabad
idejüket elsősorban a zene tölti ki: 55,6% naponta
hallgat zenei rádiót, ennek intenzitása kora-
lakkal növekszik: a legkisebeknél 38,18, a legnagyobbaknál
64%.

A megkérdezettek 29%-a dalszövegeket, 17%-a
Mp3 fájlokat keres az interneten, ugyanis 64%-nak
van számítógépe, közülük 66% otthon is hozzáfér
az internethez. A számítógépet elsősorban a hálón
szörfölésre, játékokra és zenei célokra használják,
utolsó (lányoknál utolsó előtti) helyen áll a tan-
vagy ismeretterjesztő anyagot tartalmazó, ill. nyelv-
oktató CD-k használata. A lányok kevesebbet játsza-
nak.

A kommunikáció elsődleges eszköze a mobiltele-
fon, ezzel 91% (a 13 év felettieknél 96,5%) rendel-
kezik. Akik az iskolai feladatokon kívül is írnak,
azok 29,2%-a levelet, 20,2%-a naplót ír (lányok
mindkét esetben nagyobb arányban). Verseket
egyenlő mértékben (9,1%), elbeszéléseket átlag
8,6%-ban (itt a fiúk vannak többen) írnak. A lá-
nyok általában többet olvasnak, mint a fiúk (akik
10%-a egyetlen könyvet sem olvasott), az olvasás
intenzitása a kora-
lakkal csökken.

Az évente 6-nál több könyvet olvasók kedvenc olvasmányai sorrendben: krimi és triller (13,12%), regény (12,77%), horror (12,03%), vidám könyv (10,29%), társadalmi, ifjúsági problémák (7,36%). Korreláció állapítható meg a könyv- és újságolvasás gyakoriságában. Érdekes az olvasás és az írás összefüggéseinek vizsgálata (a nem, vagy ritkán olvasók többen írnak levelet, de kevesebben naplót és szépirodalmat, jellemzően nem használnak számítógépet az íráshoz – bár ez a legintenzívebb olvasóknak is csak 69,91%-ára jellemző).

A többet olvasók tudatosabban használják a számítástechnikát, és jellemzően nagyobb mértékű a tanulmányi célokra való használat is. Végeredményben nem sikerült egyértelmű korrelációkat megállapítani az olvasás, az írás és a multimedialitás között. A kultúra fogyasztásának két eszköze közötti hatás egyirányúnak tűnik: míg a szokás szerűen olvasók jobban használják az információs és multimédiás eszközöket, mint a megkérdezettek átlaga, ez fordítottan nem igaz – ezen eszközök intenzívebb használata nem kelt nagyobb érdeklődést a könyv és az olvasás iránt.

Tanulság mindazok számára, akik az ismeretátadás folyamatában tevékenykednek: a hagyományos könyv és az olvasás technikájának ismerete jó szolgálatot tesz a digitális világ ismeretszerzési gyakorlatában is.

(Mohor Jenő)

05/088

QUNQING, Huang: Reading outside the library: how the Internet has affected libraries in China = Inf.Dev. 20.vol. 2004. 3.no. 182-188.p.

Olvasás a könyvtáron kívül: hogyan hatott az Internet az olvasásra Kínában

Elektronikus könyv; Elektronikus publikáció; Olvasási szokások; Számítógép-hálózat

Bár a nyomtatott dokumentumok még mindig alapvető szerepet játszanak az olvasásban Kínában, az

internet megjelenése és fejlődése óriási hatással van az olvasásra. A legfrissebb statisztikai adatok szerint 2002 végén 59,1 millió felhasználó és 20,83 millió számítógép volt Kínában. Az online hírlapok ingyenesek; a 2000 napilap 15%-a már online változatban is megjelenik (az első 1997-ben indult). Több hírportál is működik, a legnagyobb a www.sina.com. A használók 82,1%-a 35 évnél fiatalabb, és 78%-uk híreket keres elsősorban a világhálón.

Kínában jelenleg 8 700 folyóirat jelenik meg. Legtöbbjük elérhető a három nagy, hazai folyóirat-adatbázis valamelyikében (CNKI: China National Knowledge Infrastructure, VIP Information Corporation, WANFANG DATA): ezek különféle rugalmas szolgáltatásokat biztosítanak más-más feltételekkel (pl. tükör-oldalakat egyetemek és intézmények számára ingyenesen, szakterületi adatbázisokat szakiskoláknak térítés nélkül, az egyéni felhasználóknak pedig letöltési lehetőséget csekély térítés ellenében).

Ma már a nagy külföldi adatbázisok (Elsevier, Kluwer, Springer, Web of Science) is elérhetők Kínában. A legnagyobb könyvtárak költségvetésük 10-20%-át fordítják elektronikus folyóirat-adatbázisokra; használók a 211 projekt egyetemi könyvtáraiból kerülnek ki (mintegy 100 intézményről van szó).

A 600 könyvkiadó évente közel tízezer újdonsággal jelentkezik. Igen sok az elektronikus könyv is: jelenleg 400 ezer e-könyv olvasható online, évi 100 jüanért (közel 2000 forintért). Az elmúlt években hatalmas digitális könyvtárakat is létrehoztak:

- China Digital Library (www.d-library.com.cn)
- China Super Star Digital Library (www.ssreader.com)
- China Scholars's Home (www.21dmedia.com).

Jelenleg tíz internet-szolgáltató működik Kínában. Az otthoni modemes felhasználók 70%-a 20-30 kbps (ASDL-lel 23 mbps) sebességgel tudnak kapcsolódni a világháléhoz. (A házi használat havonta 100 jüanba kerül.)

Saját fejlesztésű hordozható olvasókészülékeket is gyártanak az e-könyvekhez – ezek jelenleg nem kompatibilisek egymással. Az e-könyvek népszerűségük miatt a piaci részesedés felét fogják kitenni tizenöt év múlva. A hagyományos kiadói tevékenységet még nem szorította háttérbe az internet: a világháló elsősorban információkeresésre használják az emberek, olvasásra továbbra is a nyomtatott dokumentumokat részesítik előnyben. Bevonult ellenben az internet a könyvek reklámozásába és ér-

tékesítésébe (több száz online könyvesbolt működik már az országban).

A könyvtárak is élnek az internet adta lehetőségekkel: honlapokat üzemeltetnek, és különböző szolgáltatásokat működtetnek (referenz-kérdések megválaszolása, szakirodalom-keresés, helyi kiadványok digitalizálása). Mind a hagyományos, mind a digitális könyvtárak dinamikusan fejlődnek Kínában, szép jövő vár a virtuális térben való olvasásra is.

(Murányi Lajos)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitalizálás

05/089

POTEGA, Joanna: Digitalizacja czasopism w bibliotekach europejskich = Biul. Inf. BN. 2004. 1.no. 6-8.p.

Folyóiratok digitalizálása az európai könyvtárakban

Digitalizálás; Folyóirat

A könyvtárak értékes gyűjteményrészeinek digitalizálása az 1970-es években kezdődött a Gutenberg Projekt-tel. A technológiai fejlődés napjainkban egyre több olyan projekt megvalósítását teszi lehetővé, amelyben az analóg anyagokból digitális változat készül, nem csak a régi értékes kéziratok és nyomtatványok, hanem fényképek, zenei anyagok, térképek, újságok és folyóiratok esetében is.

A digitalizálás kezdeti időszakában a projektek anyagai között ritkán szerepeltek folyóiratok. Talán az volt ennek az egyik oka, hogy a folyóiratok őrzésére és védelmére jól bevált addig és még azután is a mikrofilm-technika. Jelenleg egyre inkább jellemző, hogy a könyvtárak a folyóirat-gyűjteményüket digitalizálják. Ez elsősorban a 19. és 20. századi savas papíron megjelent anyagokat érinti, amelyeknek az élettartama kb. 150 év. Az új technológia egyik nehézsége pedig éppen az optikai lemez élettartama, amely átlagosan kb. 10 év. Ezért a digitális anyagokkal kapcsolatban nélkülözhetetlenül fontos a rendszeres aktualizálás.

A '90-es évektől kezdve a nemzeti könyvtárakban nagy számban indultak olyan programok, amelyek a gyűjtemény legrégebbi és legértékesebb anyagainak digitalizálását valósították meg.

Kezdetben ezek a kéziratokra és régi nyomtatványokra koncentráltak, majd idővel a folyóiratok-